

Zijn met allen tegen de dood

1.

'Op de wereld is er veel waar je verstand bij stilstaat, maar niets dat meer verbijstert dan de mens.' Zo zingt het koor in Sophocles' *Antigone*, de oorspronkelijke tekst van ons lied *Zwemmen en varen*. Het koor is ernstig en relativerend tegelijk. Antigone weet dat ze sterven moet, enkel en alleen omdat ze wil voldoen aan haar religieuze plicht: haar dode broer begraven, ook al is dat haar uitdrukkelijk verboden door de heerser van de stad, door de wet van de staat. Je eigen broer de laatste eer bewijzen, dat kan niemand je toch verbieden? Daarom is ze opstandig tot het uiterste. Ze doet wat ze kan: lopen de branding in, de zee trotseren. Waar haalt een mens de moed vandaan, als toch, hoe dan ook, de dood het einde is? Het is een gevaarlijk vuur dat in haar leeft, maar het verteert haar niet, het maakt haar sterk: een innerlijk vuur dat toch ook voor haar uitgaat, haar de richting wijst. Het is liefde, dat menselijk verbond dat zich van de dood niets aantrekt: 'een brand gaat door je heen, geen water in de wereld dat zulke vlammen blust'.

2.

'De mens is het enige wezen dat weigert te zijn wat hij is.' zegt Camus in zijn boek over de revolutie, de opstandigheid tegen het kwaad en de dood. Hij schreef het met in het achterhoofd de woorden van ontredde van de dolle mens van Nietzsche: 'God is dood! God blijft dood! En wij hebben hem gedood! Hoe zullen wij ons troosten, wij moordenaars aller moordenaars?' In die ontredde leven we nog steeds, misschien wel steeds meer. Je hoort de stem van Camus de laatste tijd vaker. Ik vermoed, omdat hij juist niet oproept tot revolutie, niet meer gelooft in grote verhalen en des te meer in de impuls tot vrijheid die leeft in ieder mens. Want hoe ontredde wij ook zijn, toch is er iets in de mens dat hem doet uitstijgen boven zijn lot. De impuls die hij voelt is niet een drang om te overleven, maar het weten, ergens in ons, van een hoogste goed dat door en door menselijk is: gerechtigheid, waardigheid, echte vrijheid voor ieder mens. Om recht te doen aan zichzelf, kan een mens niet anders dan in verzet komen tegen wat hem knecht en tot slaaf maakt. Dat niet doen is 'in dromen gevangen blijven, in potten van vlees', het is vervreemden van wie je bent. Zo'n gevangenschap werkt ongemerkt als een verdoving, je gaat er vanzelf in mee, want 'niemand wacht nog of gaat naar buiten tot hij een stem hoort'. Dus wat zou je? En 'het duurt al zolang dat elk verstand verstomt en niemand meer van hopen weet'. Voor Camus is dit ook het risico voor iedere godsdienst die te gemakkelijk en te snel de hoop vestigt op een leven na de dood en op een God als grote trooster. Hij wil de vraag vasthouden: hoe kunnen wij het uithouden in de ontredde? Het is zwemmen en varen, lopen de branding in: zonder zwaarmoedig te worden, onder ogen zien dat we de dood en het kwaad nooit zullen uitbannen. Bijna roekeloos een keuze maken tegen de dood en des te intenser leven vanuit de overgave aan iets dat groter, belangrijker is dan we zelf zijn en waar we in geloven. In die spanning ontstaat het vuur, vinden wij de moed om te 'vechten met reuzen' en ons te blijven richten op een 'hoogste goed'.

3.

Zo is het ook voor de profeet Ezechiël. 'Niemand heeft ons gered.' – zo zong en zeurde zijn volk, ook in de ballingschap in Babylon. De profeet overziet de geschiedenis, als een wachter in zijn uitkijkpost. Door alle schone schijn heen – want 'God is met ons', toch? – ziet hij dreiging, van binnenuit, onvermijdelijke ondergang en dood. Ezechiël voelt het verzet in zich opkomen, antwoordt op de roep die hij in zichzelf hoort, staat op en kondigt aan, verkondigt wat hij voor zich ziet dat komen zal. Zijn visioen is evenmin een gemakkelijke belofte van een leven 'aan de dood voorbij'. Die verdorde beenderen, die levenloze chaos in het dal, het is zijn eigen hopeloos geworden volk. Met liefde en geduld was het weggevoerd uit Egypte en keer op keer weer op de been geholpen. Maar die hele geschiedenis van bevrijding blijkt een grote mislukking. Wat ooit de bedoeling was van de uittocht – wonen in een land van recht, waar ieder mens in vrede leeft – daarvan is niets terecht gekomen. Ezechiël kan het niet anders zien: dit volk is niet in staat zelf de geschiedenis ten goede te keren.

En dan komt de vraag: 'Mensenkind, zullen deze botten weer tot leven komen?' Dat is niet een vraag waarvan het antwoord eigenlijk al vaststaat. Geen mens kan dat weten en ook de ziener-profeet is een aards en sterfelijk mensenkind: 'Mijn God, dat weet u alleen!'. Ook hier wordt in de ontredde van de opdracht des te dringender gevoeld: 'Profeteer en zeg: "Beenderen, luister, ik ga

jullie adem geven”.

Wat Ezechiël verkondigt is geen straf voor slecht gedrag, geen opvoeding van het volk. Hij kondigt een radicaal nieuw begin aan van de geschiedenis, een herschepping. Maar wat gebeurt er dan, wat ontstaat er in die nieuwe schepping, uit het niets van de chaos? ‘Ik zal ingrijpen, volk van Israël, niet omwille van jou, maar omwille van mijn heilige naam.’ (36, 22) Het staat er steeds bij Ezechiël, als een voortdurend herhaald refrein: ‘Ze zullen beseffen dat ik de Levende ben.’ Dat is zijn ‘hoogste goed’. Het gaat in zijn visioen niet om het menselijk verlangen naar een leven na de dood. De dood is niet slechts een doorgang naar een mooier leven. Het gaat om de erkenning van de Levende, hier en nu, en dus om alles wat dit in het leven van de mens en van het volk betekent: afrekenen met afgoden en valse profeten, recht doen aan je naaste. Geen geschipper met vallen en opstaan, alsof we God binnenboord kunnen halen in een geschiedenis die we zelf maken en die onze toekomst veilig stelt. Die God wordt ook bij Ezechiël dood verklaard. Zijn visioen roept iets heel anders op: de gevaarlijke herinnering aan het vuur van het eerste begin, de impuls die ons in het heden opstandig maakt, die maakt dat we in staat zijn, ieder op onze eigen manier, om alles aan het heden te geven en zo gul te zijn voor de toekomst. Ezechiël is de profeet die me als het ware leert de dood niet te ontlopen of te willen ontspringen, maar hem in de ogen te zien en dan toch de branding in te lopen, over de zee. Zal dat ooit kunnen, vraagt hij, zijn met allen tegen de dood? Zijn antwoord blijft puur menselijk: ‘Mijn God, dat weet u alleen!’ Dat is het antwoord van wie zich kwetsbaar weet én waakzaam blijft. Alsof het zien van de dood ineens veel scherper duidelijk maakt wat het betekent geboren te zijn en te leven. Het gaat niet meer om de lengte, maar om de spanning van de boog van het leven: daarin zit de hoop van de opstandige.

4.

Heeft Jezus niet ook zo’n waakzame spanning gevoeld, zijn leven lang, vanaf de ervaring van de doop in de Jordaan tot en met zijn laatste woord vanaf het kruis: ‘het is volbracht’? Vooral Marcus doet zijn best om ons die spanning in zijn verhaal over Jezus te laten voelen: dat hij bij uitstek een mens is waarin een geheim, een innerlijk vuur leeft van iets dat opstandig maakt tot het eind van de dood. Zozeer, dat hij zich bij voorkeur vereenzelvigde met die mensen die het meest reden hadden om in verzet te komen. Tenslotte is hij zelf op de slavenmarkt gaan staan en als een slaaf gehangen aan het kruis. Marcus lost die spanning aan het eind van zijn evangelie niet op. Er is wel, ook hier, een visionair beeld van iemand, in het wit gekleed, die spreekt vanuit het graf: ‘Wees niet bang, ga, hij is opgewekt uit de dood!’ Dat is ontredderend én bemoedigend tegelijk. Deze mens Jezus, die zich net als ieder mens ook Godverlaten heeft gevoeld, is uit de dood niet opgestaan, maar opgewekt. Uiteindelijk, in de duisternis van de dood, is er niets anders dan deze radicale passiviteit. Dat er uit de dood echt nieuw leven ontstaat, dat blijft iets onvoorstelbaars. Het blijft mysterie, het kan alleen worden voorvoeld in waakzaamheid, alleen worden gezegd in een visioen. Maar als het gebeurt, opstanding, dan is het, vermoed ik, in een overgave aan de dood die in het verlengde ligt van onze overgave aan het leven, aan het innerlijke vuur van onze opstandigheid. Als we in Jezus geloven, dan is het toch omdat hij een mens was die zich gedreven voelde door het geheim dat we God noemen, omdat hij zelf zo sterk daarin geloofde, dat hij overal waar hij dood zag en meemaakte, mensen tot nieuw leven wekte. Het voorbeeld van Jezus bemoedigt mij vooral omdat het mij tot het geloof brengt dat het puur menselijke vuur van de opstand ook in ons onbelemmerd en onaantastbaar kan worden aangeblazen door de adem, de geest van de Levende. Dat vuur maken we niet zelf, we houden het brandend door het aan elkaar door te geven. Dat doet Hafez Ibrahim in Jemen, dat deed pater Frans in Homs, dat doen al die verschillende mensen die samen het nieuwe volk van Ruanda willen zijn. We hoeven daarvoor geen helden te zijn, wel waakzame wachters die de ontreddering blijven voelen, zoals de vrouwen bij het graf. Waar wachten wij nog op? Het vuur van het visioen doet ons ontwaken, het doet ons gaan, opnieuw, door de nacht van de schepping, naar een nieuwe geboorte. Laten we gaan staan en horen en zingen van dat visioen.

Germain Creighton

Gelezen:

A. Camus, *De mens in opstand*

Ezechiël 37

Marcus 16, 1-8